

Neuvostoliittolaisten toimittama nide sisältää asiakirjoja Vanhojen asiakirjojen keskuskirjastosta, Neuvostoliiton tiedeakatemian Leningradin osaston arkistosta, sekä Latvian ja Viron neuvostotasavaltojen keskuskirjastoista. Ruotsalaisten julkaisemien asiakirjojen pääosa taas on Muscovitica ja Handel och sjöfart -kokoelmista (Riksarviivet), mutta mukana on myös aineistoa Finnska kameralia -kokoelmasta (Viipurin tullitilejä) sekä Tukholman kaupunginarkistosta. Suomalaisten kannalta mielenkiintoisimpia lienevät neuvostoliittolaisten julkaisemat otteet Narvan tullitileistä, joskin näistä on suurin osa ollut meillä jo mikrofilmeinä käytettävissä.

Julkaisussa on noudatettu arkistohallinnollisia periaatteita, ts. kumpikin osapuoli on julkaissut sitä aineistoa mitä sen arkistossa on, eikä muuta voi tietysti ajatellakaan. Yksittäisten asiakirjojen valinnassa nykyisistä rajoista lähtevä ajattelu on kuitenkin johtanut anakronismeihin. Niinpä Narvan tullitileistä on Ruotsin ja Venäjän välistä kauppaa kuvaamaan poimittu ainoastaan sellaiset laivat, jotka ovat purjehtineet sieltä nykyisen Ruotsin satamiin. Sen sijaan Suomen rannikolle menneet on jätetty pois, vaikka kummatkin harjoittivat 1600-luvun oloissa puhdasta kotimaan liikennettä. Ruotsalaiset sitä vastoin eivät ole julkaisseet esim. Nyenin tullitilejä, vaan ovat pitäytyneet suurvaltaajan rajoissa.

YRJO KAUKIAINEN

Aatehistoriallinen yleisesitys. — PERTTI LUNTISEN tarkoituksena on esitellä kirjassaan¹ Venäjän aatehistorian tärkeimmät vaikutukset ja ajatussuunnat 1700-luvun alusta vuoden 1917 vallankumoukseen asti pääpainon ollessa 1800-luvun alusta alkavan kehityksen kuvaamisessa. Alue on laaja ja suomalaiselle lukijakunnalle tuntematon, joten kirjasen merkitystä niin historian harrastajille kuin opiskelijoillekin ei tule väheksyä. Uranuurtajan asemansa takia kirjoittaja ei kuitenkaan ole välttänyt kaikkia ottamansa tehtävän karkoita.

1. PERTTI LUNTINEN, Keisari-Venäjän aatehistoria. Gaudeamus 1981. Siv. 143.

Tekijä on laatinut kirjansa eräitä originaalilähteistä otettuja sitaatteja lukuun ottamatta kokonaan tutkimuskirjallisuuden perusteella. Vaikka yleisesityksen laatijan ei luonnollisestikaan voi edellyttää tekevän aiheestaan laajaa perustutkimusta, ei perehtymistä originaalilähteisiin saisi tämäntapaisesti tutkimuksessa missään tapauksessa jättää kokonaan pois, sillä pelkästään toisten töitten perusteella kirjoitettu esitys vaikuttaa parhaimmillaankin kovin ulkoopitun tuntuisealta. Kun kirjoittaja on lisäksi jättänyt varsin kyseenalaisin perustein neuvostoliittolaisen historiografian tyystin pois ja kun Neuvostoliiton ulkopuolella tehty tutkimuskin on puutteellisesti mukana ja sen käyttö sattumanvaraista, ei olekaan ihme, että kirjaan on pujahtanut klišeitä, käsitteellisiä epämääräisyyksiä sekä suoranaisia faktisia virheitä.

Näistä esimerkkinä voi tässä yhteydessä mainita kirjoittajan tavan käsitellä "nihilistejä", "narodnikkeja" ja "intelligentsijaa", jotka ovat kaikki keskeisiä käsitteitä Venäjän 1800-luvun aatehistoriassa. "Nihilistin" määritelmän kirjoittaja ottaa Turgenjeviltä ja sekoittaa siten historian kaunokirjallisuuteen. "Nihilistit" kirjoittaja puolestaan sotkee narodnikki-liikkeen piiriin kuuluviin "kriittisesti ajatteleviin yksilöihin" ja leimauttaessaan kokonaisen radikaalisukupolven "nihilistiseksi" kirjoittaja ei huomaa tämän koskevan sen jäsenistä lähinnä vain Pisarevia, jota tutkimuksessa yleensä pidetään "nihilistin" tyyppihahmona ja joka päinvastoin kuin kirjoittaja väittää hyväksyi itsekin "nihilistin" nimen.

Narodnikki-käsitettä kirjoittaja ei hallitse, vaan samaistaa narodnikit virheellisesti vallankumoukselliseen liikkeeseen ja näiden ideologian jälkeen väärin pelkästään Lavrovin ja Mihailovskin teorioihin sekä anarkisteilta saatuihin vaikutteisiin. Kirjoittajalta jää kokonaan huomaamatta tämän ideologian tyyppillisin piirre, joka oli uskomus Venäjän mahdollisuuteen välttää kapitalistinen yhteiskunta- ja talousmuoto ja kehittyä feodalismista suoraan sosialismiin. Tästä taas seuraa, ettei kirjoittaja osaa asettaa Venäjän radikaalien ja vallankumouksellisten tavoitteita oikeaan perspektiiviin. "Nihilistit" ja "narodnikit" kirjoittaja survoa yhteen "intelligentsijaksi" tutkimuksesta täysin poik-

keavalla tavalla ja tekemättä eroa intelligent-sijan ja vallankumouksellisen liikkeen välillä

Narodnikeista eteenpäin on Venäjän radikaalisten aatteiden kehityksen kuvaaminen kirjassa vielä virheellisempää. Siten esimerkiksi kirjoittaja kääntää Plehanovin käsitykset kapitalismista ylösalaisin, selittää harhaanjohtavasti 1890-luvulla tapahtuneen marxismien omaksumisen radikaalien valta-pyyteistä käsin, sekoittaa Mihailovskin Abromovičiin "pienien tekojen" -liikkeen inspiroijana sekä legaalien populistien talousteoriat sosialistivallankumouksellisten käsityksiin; tutkimuksesta poiketen kirjoittaja luo "ekonomismista" vuoteen 1917 saakka selvästi kestäväen suunnan sosialidemokratiassa ja tekee Kerenskistä itse asiassa "ekonomistin"; sosialistivallankumouksellisten terrorikampanjan tarkoitukselta kirjoittaja esittää perättömän väitteen jne. Toistuvien faktavirheiden vuoksi ei 1900-luvun poliittisista aatteista synny oikeata kokonaiskuvaa.

Silloinkin kun aatehistoriallisten käsitteiden karakterisoinnit eivät ole suoranaisesti virheellisiä, ne ovat joka tapauksessa yksi-

oikoisia. Siten kirjoittaja tarkastelee slavofilismia ensisijaisesti vain nationalistisena reaktiona ja tyytyy etsimään siitä vain panslavismin kasvun tunnusmerkkejä. Kirjoittajan "jälkiviisauden valossa" suorittama Venäjän 1840-luvun aatteiden leimaaminen todellisille ongelmille vieraaksi (s. 57) tekee vääryyttä etenkin slavofiileille, jotka olivat mm. maaorjuuden jyrkkiä vastustajia. Sitäpaitsi on syytä kysyä, onko jälkiviisaus muutoinkaan paras mahdollinen metodinen apuväline aatehistoriallisissa analyyseissä.

Keisari-Venäjän aatehistoria osoittaa taas kerran, kuinka vaikeaa yleisesitysten laatiminen on, erityisesti Venäjän usein eksoottisena pidetyn historian ja erityisesti aatehistorian vaikeasti määriteltävien kehityslinjojen kohdalla. Luntisen rohkeaa yritystä on kiitettävä, koska se kuitenkin monin kohdin paikkaa huutavia puutteita suomenkielisessä historiakirjallisuudessa, mutta samalla on esitettävä toivomus, että teoksessa ilmenevät puutteet tulisivat mahdollisimman nopeasti korjatuiksi.

HANNU IMMONEN

Tämän numeron kirjoittajat

Aimo Halila, prof. (Helsinki)
 Antero Heikkinen, apul.prof. (Joensuu)
 Marjatta Hietala, dos. (Vantaa)
 Kalervo Hovi, apul.prof. (Oulu)
 Osmo Jussila, apul.prof. (Espoo)
 Matti Klinge, prof. (Helsinki)
 Anto Leikola, dos. (Helsinki)
 Pertti Luntinen, dos. (Tampere)
 Viljo Rasila, prof. (Tampere)

Hannu Riikonen, fil.tri (Helsinki)
 Hannes Saarinen, fil.tri (Helsinki)
 Kari Selén, dos. (Helsinki)
 Päivi Setälä, dos. (Helsinki)
 Seppo Sivonen, fil.lis. (Joensuu)
 Pekka Suvanto, prof. (Helsinki)
 Ari Uino, fil.lis. (Helsinki)
 Jouko Vahtola, dos. (Oulu)
 Pentti Virrankoski, prof. (Turku)